

منظر مرکز محله غیررسمی نمونه مطالعه: محله غیررسمی شمیران نو

سعید شفیعا*

دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۶/۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۷/۶/۲۱

تاریخ قرارگیری روی سایت: ۹۷/۱۰/۱۹

چکیده | بررسی منظر مرکز محله، شناختی عینی-ذهنی از ابعاد فرهنگی، اجتماعی و کالبدی شهر فراهم می‌سازد. این پژوهش که در فروردین ۹۶ و به صورت کیفی با استفاده از مصاحبه، مشاهده و روش تحلیل محتوا صورت گرفت، دو سطح جزئیات و تفسیرهای منظر مرکز محله غیررسمی شمیران نو تهران را، از زاویه ساکنین، مورد بررسی قرار می‌دهد. در این محلات، پیشینه‌ای در زمینه پژوهش منظرین وجود ندارد و چنین پژوهشی به شناخت نظری در این حیطه کمک می‌کند. نتایج نشان می‌دهد منظر مرکز محله غیررسمی، ترکیبی است از اشتراک و انسجام اجتماعی ساکنین، بازار فرامحله‌ای و گره‌گاه ترافیکی؛ که این سه به صورت سه‌جانبه باعث تقویت یکدیگر می‌شوند. هرچند مشاهدات نشان می‌دهد کیفیت فضای زندگی در این محله بسیار پایین است، اما جریان داشتن فعالیت‌های مذهبی و رونق دادوستد به منظر مرکز محله شمیران نو حیات داده است.

واژگان کلیدی | منظر، مرکز محله، منظر محله غیررسمی، شمیران نو.

محلات شهری و ارتباطات مراکز محله مورد بهره‌برداری قرار گرفته است (**حبیبی، ۱۳۸۲**). اما این مهم زمانی تحقق پذیر است که اساس توسعه یک محله بر مبنای برنامه‌ای از پیش طرح‌ریزی شده باشد؛ لذا می‌توان موضوع مرکز محله در محلات غیررسمی را از این قاعده مستثنی کرد. از آنجا که این محلات بر اساس فزونی گرفتن تقاضا برای عرضه مسکن شهری و به صورت کاملاً خودرویی و خودانگیخته، بر پیکر شهرها متولد می‌شوند، بنابراین موضوع تحقیق در محلات غیررسمی در حالی که دارای جنبه خاص بودن است، نوعی اکتشاف در حقایق خودانگیخته‌ای است که از اجتماعات مردمی و مکانیسم

مقدمه | از دید شهرسازان، محلات شهری بر اساس برنامه‌های از پیش طراحی شده و با استفاده از نظام فضایی و استخوان‌بندی زمینه، شبکه‌ای از ارتباطات و کارکردها را فراهم می‌سازند. اقداماتی مانند ایجاد نشانه‌ها، ایجاد شبکه‌ای از معابر، ترکیب عملکرد، تنظیم سلسله‌مراتب فضایی، ایجاد عرصه عمومی به عنوان بستر روابط اجتماعی و تقویت گذر اصلی پیاده از جمله تمهیداتی است که برای شکل‌دهی به

S.shafia@usc.ac.ir *

شماره تماس: ۰۹۱۲۳۱۰۱۵۳۹

مباحث نظری

منظر شهری

منظر شهری نه حرفه تحمیل‌گری مفاهیم و نمادها به ساکنین و بافت شهر، بلکه دانشی است که نزد ساکنین شهرها قرار دارد و در طول تاریخ به واسطه ارتباط بین کالبد طبیعی، مصنوعی و ترکیب آن با معنی درک شده توسط ساکنین شهری، شکل گرفته است (منصوری، ۱۳۸۹). لذا درحالی که به عینیات مرتبط است از ذهنیاتی روایت می‌کند که به واسطه گذر زمان با این عینیات ممزوج و هم‌خانواده شده است.

منظر تنها آنچه دیده می‌شود نیست، بلکه رویکردی برای دیدن و توصیفی از واقعیت دیده‌شده است (آتشین‌بار، ۱۳۸۸). مؤلفه‌های سازنده منظر شهری را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد که شامل «فضای احساسی منظر»، «فضای فرهنگی منظر» و «اکولوژی شهری» است. مقصود از فضای احساسی آن چیزی است که توسط لایه حواس انسان از شهر دیده و درک می‌شود. فضای فرهنگی که زائیده فضاهای باز، تفرج‌گاه‌ها یا مواردی مشابه است و زمینه‌ساز ایجاد تعاملات اجتماعی و روابط مردمی است و با فضای حسی ارتباط نزدیکی دارد. دو بعد فضای احساسی و فرهنگی به شدت از انسان و خاطرات ایجادشده در فضا متأثر است، اما اکولوژی شهری تأمین‌کننده آسایش محیطی است و فضاهای شهری را قابل تحمل می‌کند (شیبانی، ۱۳۸۹). بنابراین منظر شهر شامل تمامی عناصر فرهنگی، تاریخی، منظره‌ای و حسی است که در طول زمان شکل می‌گیرد و بازخوانی می‌شود (Türkyılmaz, 2016).

درک منظر وابستگی مستقیمی با زمان حضور فرد در شهر دارد و قطعاً درکی که یک گردشگر یا میهمان از آن به دست می‌آورد، صرفاً جلوه‌ای از تجربیات کالبدی و سطحی است (منصوری، ۱۳۸۹). منظر آن قسمت از محیط است که فرد در آن ادراکاتش را به جنبه‌های فیزیکی زمین‌گره می‌زند و در واقع جلوه‌گاه ارتباط انسان با طبیعت پیرامون از گذشته تا به حال است که می‌توان آن را تاریخی برای نقل کردن دانست (منصوری، ۱۳۸۳). بنابراین منظر روایت لایه‌به‌لایه درهم‌پیچیده تاریخ و طبیعت است که حاکی از تعامل بین انسان، محیط و طبیعت است و جلوه‌ای احساسی، ادراکی و کالبدی دارد (حناچی و عشرتی، ۱۳۹۰). به همین دلیل، وقتی منظری تغییر می‌کند یا تخریب می‌شود، باعث ایجاد غم و اندوه در اجتماع محلی می‌شود. منظر درحالی که در کالبد و بافت شهر شکل می‌گیرد، با خاطرات ساکنین ماندگار و پایدار می‌شود و به طور آهسته در زنجیره حیات بشر متحول می‌شود (حبیبی، ۱۳۸۸). بنابراین برای درک منظر، دانستن ارزش هولوگرافیک و چندوجهی آن حائز اهمیت است. لذا منظر

بازار غیررسمی مسکن ایجاد شده است (شفیعا، ۱۳۹۲). منظر یک محله در عین اینکه شامل مؤلفه‌های طبیعی و انسان‌ساخت است، از مؤلفه‌های انسانی نیز متأثر می‌شود. منظر یک محله شهری در کنار خصوصیات مثل جداره‌های سبز، نمادها، نشانه‌ها، تجهیزات و ... از رویدادهای جمعی و فردی، خاطرات و فعالیت‌های انسانی نیز متأثر است (فیضی و اسدپور، ۱۳۹۲). ساختار مکان را می‌توان به صورت تکه‌تکه مورد بررسی قرار داد و با تجزیه آن، به تفسیرهایی از آن دست پیدا کرد؛ اما این اجزای جداگانه هیچ‌گاه معنی و مفهوم واقعی درک شده توسط ساکنین در آن مکان را منتقل نمی‌کند. آنچه به یک مرکز محله، میدان یا فضای عمومی ماهیت می‌دهد، وجود اتمسفر عمومی آن مکان است؛ عنصری که به وسیله تجزیه عناصر قابل دست‌یابی نیست (پرتوی، ۱۳۸۹: ۷۷).

بررسی منظر زمانی جذاب‌تر می‌شود که اساس ساخت محله و توسعه آن بدون برنامه و اساساً خودجوش باشد. به عبارتی تمامی المان‌های مرتبط با منظر محله بر پایه اقدامات غیرساختارمند و کاملاً بی‌برنامه شکل گرفته باشد. توسعه‌ای که از نظر برخی از محققان، چالشی فراروی توسعه پایدار شهری است (صادقی و نقدی، ۱۳۸۵)، با این تأکید که مرکز آسیب‌های اجتماعی و معضلات فرهنگی است. درحالی که روایت دیگری مدعی است، محلات غیررسمی حاصل خلاقیت و نوآوری قشر کم‌درآمد شهری است که کم‌کاری برنامه‌ریزان شهری را جبران کرده و اساساً برچسب‌زنی و حاشیه‌ای خواندن آن کاری خطا است (شفیعا، ۱۳۸۹: ۵۳-۴۷).

اما دلیل این برداشت‌ها و نظرات متفاوت محققان را می‌توان در زاویه دید آنها نسبت به محله غیررسمی جستجو کرد؛ زاویه‌ای که به دلیل تخصص و عدم سکونت در این محلات، آنها را از حقایق موجود دور کرده است. بنابراین روایت منظر یک محله غیررسمی چیزی بیش از روایت یک متخصص شهرشناس یا یک شهروند غیر ساکن در این محلات است؛ لذا ضروری است که درک ابعاد ذهنی، عینی و ذهنی-عینی موجود در منظر مرکز محله غیررسمی از طریق درک ذهنیت‌های ساکنین محله انجام شود. با توجه به اینکه محلات غیررسمی همواره به عنوان معضلات شهرنشینی به حساب می‌آیند و در دو دهه اخیر تغییر نگرش‌های متفاوتی نسبت به این محلات مشاهده شده است، انجام مطالعات اکتشافی و میدانی برای درک ابعاد جدید منظر در این محلات، یک الزام اجرایی و در عین حال علمی به حساب می‌آید. این مقاله گزارش پژوهش در محله غیررسمی شمیران نو تهران است که به صورت کیفی انجام شده و هدف آن پاسخ به این سؤال است که منظر مرکز محله غیررسمی شمیران نو چگونه است. در ادامه پس از بحث در مورد مبانی نظری، روش تحقیق، یافته‌ها و نتایج تحقیق ارائه خواهد شد.

ترسیم می‌کنند. بنابراین، منظر یک محله غیررسمی می‌تواند حاصل بافت به ظاهر کم‌کیفیت کالبدی در کنار ترکیبی از خاطرات جمعی در لایه‌های زمانی مختلف باشد، زیرا گروه‌های اجتماعی مختلفی به ناچار یا از روی علاقه، برای کسب سود یا حل مشکل مسکن خود در آن سکونت دارند و در محیط آن به شخصی‌سازی می‌پردازند (کاظمیان، قربانی‌زاده و شفیع، ۱۳۹۱). منظر یک محله غیررسمی را می‌توان رویدادی فرهنگی در منظر موقت شهری دانست که در کنار تمامی تحولات سریع محیطی و تعاملات اجتماعی دارای هویتی قابل روایت و بازشناسی است (چشمه و کریمی، ۱۳۹۰). بررسی منظر یک محله غیررسمی می‌تواند به گونه‌ای شناخت روایت ساکنان این محلات از احساسات و ادراکاتشان نسبت به محله‌ای باشد که خاطرات، رویدادها، تعاملات و دلبستگی‌های آنها را در قالبی ذهنی- عینی نقل می‌کند. از آن جهت که مؤلفه‌های منظر شهری تمام‌شدنی نیست و به شکلی لایه‌لایه در دل هم قرار دارد، قرائت و روایت آن نیز کاری زمان‌بر و گاه بسیار ضمنی و ذهنی است (طیبیان، ۱۳۸۲). لذا باید اصطلاح «فرزند زمان خویش بودن» را برای درک هویت منظر یک محله غیررسمی مورد توجه قرار داد و هویت را صرفاً در گذشته جستجو نکرد. منظر یک محله غیررسمی را می‌توان در ارتباط انسان ساکن در آن از گذشته تا به حال در بستر شهر متصور شد که شامل چهار عامل کالبد محله، معانی و مفاهیم، بستر پویای زمان و نهایتاً زندگی اجتماعی شهروندان است (آتشین‌بار، ۱۳۸۸ الف). اینکه جامعه میزبان یا ساکنین محلات غیررسمی چه منظری

شهری ترکیبی است از اجزای شهر، فعالیت‌های درونی آن و خاطرات و ذهنیت‌های ساکنین آن نسبت به شهر. مثلاً ممکن است داستان یک اتفاق کوچک در کنار میدانی از شهر که باعث تغییر شکل آن میدان شده باشد، برای ساکنین آن بخش از شهر ارزشی داشته باشد که هیچ‌گاه حاضر به بازسازی و تخریب آن نباشند، زیرا آن تغییر شکل برای آنها تداعی‌کننده خاطره‌ای است مشترک و ارزشمند؛ اما آیا هر عابر ناآشنایی قادر به درک این ارزش خواهد بود؟

منظر یک محله غیررسمی

وقتی صحبت از یک محله غیررسمی است، مفاهیمی مثل مهاجرت، سکونت ناپایدار و تغییرات عدیده کالبدی و اجتماعی تداعی می‌شود. وقتی این محله در درون بافت شهری قرار دارد، موضوع تراکم بالا، کیفیت پایین زندگی در کنار مهاجرت‌های درون‌شهری از جمله خصوصیات قابل مشاهده است (ایراندوست، ۱۳۸۸: ۷۸)؛ (تصویر ۱). در مقابل، منظر لوحی است برای روایت از دست‌نوشته‌های تاریخی به‌جای‌مانده از خاطرات مردم بر محیط شهر و وقتی موضوع به محله پرتراکم و کم‌کیفیت غیررسمی وارد شود، پیچیدگی‌های زیادی در آن ظهور می‌کند. نکته قابل تأمل اینکه، به واسطه خصوصیات این‌گونه از محلات، گروه‌های اجتماعی متفاوتی با عناوین مختلف در آن ساکن و مشغول به ساخت‌وسازند. گروه‌هایی که با انگیزه‌ها، توانایی‌ها و تمایلات متفاوت، نگاه‌های متفاوتی نسبت به محله غیررسمی دارند و عملاً منظر متفاوتی از آن

تصویر ۱: شمیران‌نو، نمادی از یک محله غیررسمی. مأخذ: <https://www.ilna.ir>

روش‌شناسی

این پژوهش که از نظر فلسفی با توجه به پارادایم تفسیری انجام شده است، از نظر جهت‌گیری بنیادین، از نظر رویکرد استقرایی، و از نظر صبغه، کیفی است و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و داده‌های میدانی با تأکید بر استراتژی پیمایش صورت گرفته است (دانایی‌فرد، الوانی و آذر، ۱۳۹۲: ۳۹۶-۳۹۰). هدف اصلی تحقیق اکتشاف و فهم پدیده‌ای است که تا به حال مورد توجه محققان قرار نگرفته است، لذا داده‌های گردآوری‌شده از مصاحبه‌ها با استفاده از دو گونه کدگذاری باز و محوری، طبقه‌بندی و ساده‌سازی شد تا نهایتاً با شناخت ارتباط بین مقوله‌ها، ساختار نظری مربوط به منظر مرکز محله غیررسمی شناسایی شود. مبنای کدگذاری و طبقه‌بندی کدها بر اساس راهنمای استراوس و کوربین برای ساخت نظریه‌های داده‌بنیان قرار داده شده است (کوربین و اشتراوس، ۱۳۹۱: ۱۲۷-۱۰۸)؛ (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۶۹-۱۲۳)؛ (خاکی، ۱۳۹۲: ۲۲۷-۲۱۰)؛ (ابوالمعالی حسینی، ۱۳۹۰: ۴۱۳-۴۰۲). دلیل انتخاب روش‌شناسی کیفی، تأکید مطالعات پیشین بر مؤثر بودن این روش برای مطالعات منظر است (سیف‌الدینی، ۱۳۹۳). هدف تحقیق مطالعه منظر مرکز محله غیررسمی شمیران نو تعریف شد که برای دستیابی به آن، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته‌ای طرح‌ریزی گردید. مطالعات کتابخانه‌ای و جمع‌آوری پیشینه موجب شد تا الگوی نظری استخراج و به واسطه آن سؤالات تحقیق ارائه شود. بنابراین جدول ۱ نمایشی است از مفاهیم، ابعاد و مؤلفه‌هایی که برای انجام این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. لازم به ذکر است که در مطالعات کیفی، ارائه چارچوب نظری یا مدل مفهومی پیش از انجام تحقیق مرسوم نیست، زیرا ذات این پژوهش‌ها استخراج مفاهیم ناب نظری از میدان پژوهش است (فلیک، ۱۳۸۸: ۱۳ و ابوالمعالی حسینی، ۱۳۹۰: ۴۱۳-۴۰۲) لذا چارچوب ارائه‌شده صرفاً به عنوان راهنمای پژوهشگر به کار برده شد و در طول تحقیق به عنوان خط‌دهنده مورد استفاده قرار گرفت. لذا سؤالات تحقیق به صورتی کلی، قابل توسعه و جامع تعریف شد تا در فرایند تحقیق، بتوان داده‌های میدانی جدید از پیش در نظر گرفته‌نشده را شناسایی کرد. بنابراین سؤالات تحقیق به شرح زیر است:

سؤال اصلی: ساکنین محله غیررسمی شمیران نو به عنوان میزبان چه ادراکی از منظر مرکز این محله دارند؟

سؤال فرعی: ساکنین محله غیررسمی شمیران نو به عنوان میزبان چه بخشی از محله را مرکز محله می‌دانند؟

موقعیتی که به عنوان مرکز محله توسط اکثریت پاسخ‌دهنده‌ها انتخاب شد، از نظر کالبدی و عینی مورد توجه قرار گرفت. اینکه چه خصوصیتی این مرکز را از نظر گردشگری مورد نظر ساکنین قرار داده است در تحلیل‌ها مورد بهره‌برداری قرار گرفت. ضمناً

از گردشگری محله خود ارائه می‌دهند، جلوه‌ای از واقعیت‌های زنده و گاه موقت یک محله است. شناخت این منظر درحالی که به توسعه شناخت محققان نسبت به منظر محله‌های شهری می‌افزاید، به محققان می‌فهماند که در تقابل بین گردشگر (که می‌تواند ساکنین خود شهر را شامل شود) و جامعه میزبان، چه عواملی به شکل ارزش و کارکرد احتمالی توسط ساکنین یا جامعه میزبان مورد توجه و پذیرش قرار گرفته است. روایتی که جامعه میزبان از گردشگری محله غیررسمی ارائه می‌دهد، می‌تواند دریچه‌ای برای درک روایت حقیقی این محلات ارائه دهد که کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

محله غیررسمی شمیران نو

بانک جهانی، محلات غیررسمی را بخش دیده‌نشده شهرها دانسته است که فاقد ساخت‌وساز باکیفیت و استانداردهای زیستی شهر است (World Bank Group, 1999-2000). برای ورود به بحث‌های مربوط به این محلات بهترین کار رهاکردن پیش‌داوری‌ها و قضاوت‌های عجولانه است، زیرا وصله‌زدن به گروهی از اجتماعات مردمی به واسطه محدوده جغرافیایی زندگی و سبک معاش، جهت‌گیری غیرعلمی نسبت به موضوع است. در کل می‌توان محلات غیررسمی یا خودرو را نمود توسعه بی‌برنامه شهری و فشار بازار غیررسمی نسبت به قیمت زمین شهری دانست که با یافتن بسترهای مناسب در قالب بافت محلی توان خودنمایی یافته است. محله مورد بررسی در این تحقیق محله شمیران نو است که در ناحیه ۷ شهرداری منطقه ۴ تهران قرار دارد و تا سال ۹۳ از شمال، جنوب و غرب به پارک جنگلی لویزان، پارکینگ شرکت واحد و پادگان نیروی هوایی محدود شده بود (کاظمیان، قربانی‌زاده و شفیعا، ۱۳۹۱)، اما مشاهدات نشان می‌دهد که از شمال دسترسی به اتوبان همت و از جنوب تبدیل شدن پارکینگ به محل عبور مسیر دسترسی این محله را راحت‌تر کرده است. بنا بر گزارش‌های مهندسان مشاور عرصه، این محله در سال ۱۳۸۵ جمعیتی معادل ۱۳۸۷۲ خانوار داشته و جزو یکی از محلات پرجمعیت این منطقه به حساب می‌آمده است (مهندسین مشاور عرصه، ۱۳۸۸). مطالعه قوم‌نگاری نشان داده که حداقل سه گروه متفاوت با انگیزه‌ها، توانایی‌ها و تمایلات متفاوت در این محله به ساخت‌وساز مشغول هستند. بنابراین سیما و منظر محله مذکور به واسطه تحولات شبانه و روزانه بی‌برنامه در حال تحول است (کاظمیان، قربانی‌زاده و شفیعا، ۱۳۹۱)، تحولاتی که به واسطه منافع اقتصادی، بقای خانوارهای جوان در محله و مهاجرت اقوام و گروه‌های جدید به محله، به کالبد و فعالیت‌های محله هویتی پیچیده داده است. اما اینکه از نقطه نظر ساکنین این محلات، محله شمیران نو چه منظری دارد، سؤالی است که صرفاً در ذهن و خاطرات آنها نهاده شده است.

مفهوم	ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
ادراک ساکنین نسبت به منظر مرکز محله غیررسمی	جزئیات (عینی)	طبیعی	پوشش سبز و درخت مرکز محله
	تفسیر عقلی (ذهنی)	انسان‌ساز	عناصر تداعی‌شده از کالبد مرکز محله (کاربری‌ها، خیابان و...)
	ادراک کلی (عینی-ذهنی)	هویت، خاطره و معنی	خاطره، هویت یا معنی روایت‌شده (با توجه به تمامی حس‌ها) از مرکز محله که به شکلی به بافت کالبدی وابسته است.

عنوان شده بودند، دسته‌بندی و طبقه‌های اصلی شناسایی شدند. با توجه به تعدد طبقه‌ها و اشتراکات موجود ترکیبی از طبقه‌ها ساخته شد. بنابراین طبقه‌هایی که دارای اشتراکات مفهومی بودند در یک گروه به عنوان طبقه‌های پالایش‌یافته شناسایی شدند. سپس طبقه‌های پالایش‌یافته، دوبه‌دو با یکدیگر تلاقی داده شدند و از مقایسه مداوم آنها، تفسیرهایی استخراج گردید. بنابراین در این فرایند، ۸ محور اصلی به ۵ طبقه پالایش‌یافته تبدیل شد و این طبقه‌ها منجر به استخراج ۴ تفسیر شد که به واسطه اشتراکات بین دو محور، به ۳ تفسیر کلی تقلیل یافت. این تفسیرها زمینه شناسایی منظر محله غیررسمی را فراهم ساخت.

پیشینه

نادری در مطالعه‌ای نقش دیوارنگاشت‌ها در ابعاد منظر شهری بررسی شد و نتایج این مطالعه نشان داد که سه بعد خوشایندی- ناخوشایندی، برانگیختگی- آرمیدگی و تسلط-فرمانبرداری در تعیین واکنش هیجانی افراد و کیفیت عاطفی محیط نقش‌آفرینی می‌کنند (نادری، ۱۳۹۴). راودراد و محمودی در مطالعه‌ای منظر ذهنی شهر تهران را از خلال چهل‌وپنج سال سینمای ایران مورد بررسی قرار دادند. آنها دو گروه از فیلم‌های عامه‌پسند و نخبه‌گرا را بررسی کردند که نتایج نشان داد تصویر منظرین شهری منفی در بطن این فیلم‌ها نمایش داده شده است (راودراد و محمودی، ۱۳۹۴). احمدی و همکاران مقوله منظر شهری را از دید تأثیر آن بر رضایت‌مندی ساکنان بررسی کردند. نتایج این بررسی نشان

ادراک ساکنین از این مرکز و توصیفات و توضیحات آنها در ساخت الگوی نظری این پژوهش به صورت کدگذاری شده مورد استفاده قرار گرفت.

در جمع‌آوری داده‌ها دستیابی به اشباع نظری مورد توجه قرار گرفت، به این معنا که محقق زمانی نمونه‌گیری را کافی فرض می‌کند که داده‌های گردآوری‌شده جدید هیچ مقوله دیگری به مقوله‌های گردآوری‌شده نیفزاید (کوربین و اشتراوس، ۱۳۹۱). به دلیل اینکه این محله دارای پهنه گسترده‌ای است، ده مصاحبه‌گر آموزش‌دیده در بخش‌های مختلف محله مستقر شدند که هرکدام با انجام مصاحبه و ضبط صدا، داده‌های پژوهش را گردآوری و به مسئول پژوهش ارائه کردند. به این ترتیب، هرکدام از مصاحبه‌گراها ۱۵ مصاحبه ضبط‌شده تحویل دادند که پس از حذف مصاحبه‌های پذیرفته‌نشده، نهایتاً ۱۲۳ مصاحبه قابل قبول شناخته شد. با این فرض که مرکز محله محل تعاملات اساسی محله و نمونه هویتی از محله است، سؤالات تحقیق با کمک خبرگان و آشنایان محلی طراحی گردید. جدول ۲ سه دسته سؤال اصلی را با توجه به ابعاد ذهنی، ذهنی-عینی و عینی منظر به تفکیک نشان می‌دهد.

بنابراین مصاحبه‌های ضبط‌شده پس از گردآوری در مرحله ابتدایی در فایل‌های جداگانه‌ای مکتوب شدند و به هر مصاحبه یک کد ویژه اختصاص یافت. سپس با مرور متون مصاحبه‌ها و یافتن کد اصلی مربوط به مرکز محله، عناصر مرکز محله غیررسمی به صورت کلی دسته‌بندی شد؛ بنابراین در این فاز داده‌های مصاحبه مورد تجزیه قرار گرفت. سپس کدهایی که بیش از پنج بار توسط مصاحبه‌شونده‌ها در مورد مرکز محله

جدول ۲: سؤالات پرسیده‌شده از مصاحبه‌شونده‌ها. مأخذ: نگارنده.

سؤالات پرسیده شده	هدف سؤالات
مرکز محله شما کجاست؟	یافتن نظر ساکنین نسبت به مرکز محله غیررسمی، اینکه کجا را مرکز محله می‌دانند.
چرا این مکان را به عنوان مرکز محله می‌دانید؟	دستیابی به جزئیات ذهنی و عینی قابل بررسی از مرکز محله
وقتی به مرکز محله فکر می‌کنید، چه احساسی نسبت به آن دارید؟	دستیابی به ابعاد ذهنی-عینی نسبت به مرکز محله و شناخت نسبت به ادراک کلی مرکز محله

یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج به دست آمده از مصاحبه‌ها، ۹۸ درصد از مصاحبه‌شونده‌ها مرکز محله را میدان پاک‌دامن و چهار خیابان منتهی به آن دانستند. این مرکز دارای سابقه وجود چشمه و محل جمع‌آوری آب، محل اقدامات جمعی انقلابیون در پیش از انقلاب، محل اعزام به جنگ در زمان جنگ تحمیلی، محل کسب و کار، محل رفت‌وآمد خطوط حمل‌ونقل عمومی اتوبوس و تاکسی و نهایتاً مرکز جمع‌شدن دسته‌های عزاداری امام حسین (ع) است. توصیف مرکز محله شمیران نو به صورت تفکیک‌شده بر اساس مؤلفه‌های منظر در جدول ۳ آمده است. پس از دسته‌بندی مصاحبه‌ها و تجزیه آنها به کلیدواژه‌های پرتکرار، در بخش جزئیات منظر، محورهای زیر مورد شناسایی قرار گرفت:

۱. مرکز محله، جایی که شلوغ و پرتراکم است. « [...] ۳۵ سال پیش خلوت بود، مردمش این جور نبودن، الان از ۷۲ گروه ملت ریختن... شش به بعد که هوا یه کم خنک تر می‌شه، عین مور و ملخ می‌ریزن بیرون...؛ شمیران نو همیشه شلوغه... [قدیما] ماشین کم بود، جمعیت کم بود. حالا ماشین و جمعیت زیاده، مردم زیاد رفت‌وآمد می‌کنند... برای همین مرکز... [اینجا] بازارچه خوبی بود، شلوغ بود، مردم زیاد تردد داشتن».
۲. مرکز محله، مرکز خرید است و هر کالایی در آن به قیمت مناسب یافت می‌شود. « [...] همهش مغازه است دیگه. یه سری مغازه. شلوغیش هم همونجاست. مردم بیشتر اونجا جنب‌وجوش دارن. مرکز خریده؛

داد که میان آگاهی مردم از اقدامات سازمان‌های شهری و رضایت آنها از منظر، رابطه معناداری وجود دارد (احمدی، پوراحمد و حاتمی‌نژاد، ۱۳۹۳). ابراهیمی دهکردی در مطالعه منطقه گردشگری هورامان با تأکید بر خوانش منظر فرهنگی نتیجه گرفت که ارتباط بین انسان، آیین و طبیعت باعث شکل‌گیری و تقویت منظر شده است. در این مطالعه منظر به سه دسته کانونی طبیعی (کالبدی)، رفتاری (مصنوعی) و آیینی (نمادین) تقسیم شد که منظر فرهنگی-آیینی این منطقه به واسطه هم‌نشینی با عناصر کالبدی و رفتاری شکل گرفته است (ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۳). چشمه و کریمی در مطالعه‌ای درباره منظر موقت شهری به این نتیجه رسیدند که این مناظر کوتاه‌مدت شهری موجبات تعامل انسان با محیط و انسان با انسان را فراهم خواهند ساخت که در بعد کالبدی به ایجاد حس تعلق به مکان، ایجاد خاطره و خلق معنی منتهی خواهد شد. این منظر می‌تواند موجب تعامل بین شهروندان، ایجاد امنیت و نهایتاً مفهوم شهروندی شود (چشمه و کریمی، ۱۳۹۰). رستنده در مطالعه‌ای در فضای روستایی زاگرس به این نتیجه رسید که بستر طبیعی زمین تحت تأثیر ملاحظات فرهنگی ساکنان محلی موجب شکل‌گیری ویژگی‌های بنیادین منظر فرهنگی شده است که می‌توان از آن به عنوان امتیاز خاص و مزیت یک منطقه نسبت به منطقه‌های دیگر یاد کرد (رستنده، ۱۳۸۸). تورکیلماز در مطالعه‌ای در استانبول به این نتیجه رسید که بررسی منظر نه تنها تجسمی از گذشته تاریخی و احساسی ساکنان آن است بلکه به زمان حال و فعالیت‌های موجود و موقت در آن نیز وابسته است (Türkyılmaz, 2016).

جدول ۳: توصیف مرکز محله با توجه به عناصر منظر. مأخذ: نگارنده.

مؤلفه‌های منظر	زیرمؤلفه‌ها	توصیف
	جداره و پوسته	جوی آب آلوده که جریان آب فاضلاب در آن قابل مشاهده است.
	کیفیت مبلمان در مرکز محله	فاقد هرگونه مبلمان و تجهیزات رفاهی در مسیر مرکز محله
	دسترسی پیاده	کف‌سازی نسبتاً مناسب برای دسترسی پیاده در کنار اولویت‌بخشی سواره به پیاده
مؤلفه‌های عینی (انسان‌ساخت)	وضعیت تردد پیاده	در کلیه ساعات روز بسیار متراکم و پرتردد
	وضعیت تردد سواره	رفت‌وآمد بیش از اندازه سواره و وجود ترافیک دائمی
	میزان حضورپذیری	به واسطه وجود مغازه‌ها و اماکن مذهبی دارای پتانسیل بالای حضور
	حضور عناصر شاخص	وجود میدانی که هرچند سال مورد بازسازی قرار می‌گیرد؛ وجود مسجد قدیمی در خیابان منتهی به میدان
مؤلفه عینی (طبیعی)	میزان پوشش سبز	وجود درختان حداقل ۱۰ ساله در کنار پیاده‌راه‌ها در بخش‌های جدیدتر، وجود درختان با قدمت بالای ۲۰ سال در بخش‌های قدیمی‌تر.
مؤلفه ذهنی	داشتن سابقه تاریخی	وجود خاطرات مذهبی و جمعی

می‌کنی میدون جنگیه...؛ شبای چهارشنبه‌سوری تو این محله خیلی چیزه [خنده]. اینجا رو [داربست] می‌بستن. برا تاسوعا عاشورا چادر سبز رنگی می‌کشیدن».

۵. مرکز محله، جایی که تقاطع معابر است و ترافیک زیادی دارد.

«شلوغی! واقعاً شلوغی! اولاً که قانون نداره، دوبله‌سوبله پارک می‌کنن، ترافیک می‌ره تا ته؛ (اینجا خوبه چون...) هم رفت‌وآمدش زیاده... به خاطر بازار...؛ (مرکز محله) شاهراه حساب می‌شده... چون اینجا محیطش بسته‌س یا کلاً دورتادورش بسته‌س، اینجا یه میدون گاه شده؛ خاطرات که تو شمیران نو زیاد داریم... مشکل شلوغی ترافیکه».

۶. مرکز محله، جایی که انواع آسیب‌های اجتماعی (مواد فروشی) وجود دارد.

«اینجا به غیر از دعوا و شر چیززی توش نبوده، دعوا می‌شه، بزن بزن. معتاد زیاد داره [خنده]. کسی بخواد جنس بگیره می‌ره «...» می‌گیره. امنیتش [مکت از روی عدم اطمینان] خوبه آره. ولی خب! باید مواظب باشی».

۷. مرکز محله، جایی که به یاد شهدا (یک‌بار قبل از انقلاب و یک‌بار پس از انقلاب) اسم‌گذاری شده است (تصویر ۲).

آره دیگه. مرکز خرید. بستگی داره چی بخوای بگیری؟ ده- بیست تومن از پلاسکو و تیرازه ارزون‌تره. بورس شده دیگه، حالت امام‌زاده حسن. مغازه‌دارای هفت‌حوض اکثراً جمع کردن اومدن اینجا. اکثراً از بیرون میان [برای خرید] هیچ‌کس از محله خودش نمی‌خره...؛ تجاریه دیگه همه چی توش هست. همه چی؛ قصابی، مرغ‌فروشی. هرچی بخوای هست مثل بازار کل تهران».

۳. مرکز محله، جایی که همه همدیگر را می‌شناسند و گفتگو و دیدارهای روزانه در آن شکل می‌گیرد.

«...» خاطره همینه دیگه. زیر سایه و با دوستان قدیمی بودن. شلوغ بود الان بیشتر شده. الان اینجا محلی‌ها همه همدیگه رو می‌شناسند؛ اینجا فقیرنشینه، جمعیت هم به این خاطر زیاده، همه همدیگه رو می‌شناسن. اینجا یه جورایی به حسابی بچه‌محله‌ایم. کسی هم با کسی کاری نداره، بستگی به خود آدم داره».

۴. مرکز محله؛ جایی که مرکزیت برگزاری مراسم مذهبی و دسته‌جمعی است.

«...» همیشه شبا می‌ریم تو اون مسجد، خیلی هم خوبه. چهارشنبه‌سوری می‌شه، جرأت نمی‌کنی بری سر میدون. فک

تصویر ۲: میدان برادران پاک‌دامن، محله شمیران نو. مأخذ: <http://newspaper.hamshahri.org/id/39099>.

اشتراکات و توان مالی مشابه در رونق و شکل‌گیری این بازار نقش زیادی داشته‌اند. از سویی دو ویژگی گره‌گاه ترافیکی و بازار فرامحله‌ای یکدیگر را تقویت کرده‌اند و ارزش این گره‌گاه ترافیکی به واسطه بازار بیشتر و متراکم‌تر شده و از سویی بازار فرامحله‌ای باعث تشدید ترافیک در این گره‌گاه شده است. لازم است به این نکته توجه شود که به واسطه انسجام و اشتراکات اجتماعی بالای ساکنین و مرکز رفت‌وآمد بودن این مرکز محله، ارزش رفت‌وآمدی و کارکرد اجتماعی آن به صورت فزاینده‌ای با افزایش روبه‌رو شده است؛ که البته تبعات اجتماعی مخرب و آثار محیطی نامطلوب نیز به واسطه این تشدید ایجاد شده است. جایی که اقتصاد محلی رونق دارد، رفت‌وآمدها زیاد است و تقاضا برای انواع محصولات و به خصوص مواد مخدر هم ایجاد شده است. تصویر ۳ نمایش ارتباط میان این تفسیرها است.

می‌توان نتیجه گرفت که شمیران نو جایی است که تراکم اجتماعی بالای گروه‌های اجتماعی دارای انسجام و اشتراکات بالا منظره فعالیت اقتصادی و رفت‌وآمدی را ایجاد کرده است. این مرکزیت به واسطه اعتقادات مذهبی بالای ساکنین و تمایل آنها به برخوردهای رودررو، با خاطرات جمعی مذهبی ممزوج شده (تصویر ۴) و روایتی مذهبی-اقتصادی به خود گرفته است. ممکن است فضای کالبدی و امکانات خدماتی محله در سطح مطلوبی نباشد، اما این خاطرات و کنش‌های اجتماعی باعث غلبه ذهنیت‌های مثبت بر عینیت‌های غیردلنشین شده است. عینیت‌های غیردلنشینی مثل مشکلات اقتصادی، ناهنجاری‌های اجتماعی، ترافیک خسته‌کننده، توان مقابله با ذهنیت‌های دل‌نشینی مثل ایستادگی و شهادت، هم‌نشینی و همراهی همسایه‌ها را نداشته است.

«... [مرکز محله به] اسم یکی از شهدای همین منطقه‌ست؛ نه که دور این میدون شهید شده، به خاطر شهید، اینجا شده مرکز. به نام دوتا شهیده. (برادران) پاک‌دامن زمان جنگ شهید شدن، خدا رحمتشون کنه. به خاطر همونم اسم میدون رو گذاشتن شهید پاک‌دامن. به خاطر شهید بوده شده پاک‌دامن؛ بله سه برادر بودند که سه تاشون با هم تو درگیری با رژیم شاهنشاهی که با انقلاب بودند کشته شدند. موقعی که تانک‌ها اومدن داخل شمیران نو، اونا بر علیه‌شون بلند شدند... همین (شد که) اسم این میدون رو گذاشتن شهدا».

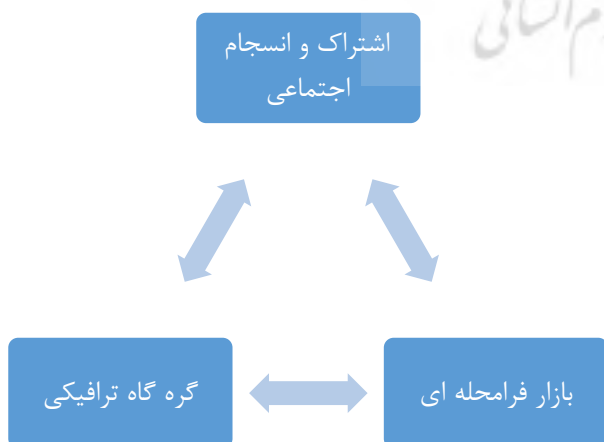
۸. مرکز محله، جایی که به دلیل سابقه تاریخی، امروزه مرکز محله شده است.

«به خاطر اینکه اینجا تمام بیابون بوده بابا بزرگم می‌گن... یه منبع آب [داشته که همه از اون] آب می‌آوردن...؛ از اول، این میدون از همه‌جا قدیمی‌تره... از قدیم بوده...؛ اینجا اولین میدونی بوده که اینجا زدن [برای همین مرکز محله ست]...». برای دستیابی به تفسیری جامع از مؤلفه‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها، محورهای هشت‌گانه از نظر اشتراکات مورد بررسی قرار گرفت و منجر به استخراج پنج محور پالایش‌یافته به شرح جدول ۴ شد.

برای دستیابی به تفسیر از این محورها، در مرحله بعد محورها به صورت دوبه‌دو صورت مورد بررسی قرار گرفتند که نهایتاً منجر به استخراج چهار تفسیر به شرح جدول ۵ شد.

با توجه به اینکه دو تفسیر اشتراک و انسجام از جنبه اجتماعی قابل تلفیق است، نهایتاً سه تفسیر اصلی مورد شناسایی قرار گرفت. بنابراین درحالی‌که بازار فرامحله‌ای خوبی در محله شکل گرفته است، داشتن اشتراکات و انسجام اجتماعی به رونق این بازار کمک کرده است و ساکنین محله با توجه به

جدول ۴: ترکیب محورها و استخراج محورها پالایش‌یافته. مأخذ: نگارنده.

تصویر ۳: مدل مفهومی منظر محله غیررسمی. مأخذ: نگارنده.

کد موارد	معنی مرکز محله	نوع مؤلفه
A	۱،۲،۳،۵،۸	جایی که بیشترین تراکم جمعیت و فعالیت روزانه را دارد. فضای فرهنگی منظر
B	۳،۴	جایی که بیشترین فعالیت مذهبی و مردمی را دارد. فضای فرهنگی منظر
C	۴،۷،۸	جایی که بیشترین خاطرات را دارد. فضای احساسی منظر
D	۲،۶	جایی که بیشترین فعالیت اقتصادی را دارد. فضای فرهنگی منظر
E	۵	جایی که بیشترین رفت‌وآمد را دارد. فضای فرهنگی منظر

A-B	
B-E	تراکم جمعیت در مرکز محله منجر به شکل‌گیری فعالیت‌های مذهبی و مردمی شده است. لذا می‌توان تفسیر کرد که مردم این محله دارای اعتقاد مذهبی بالا، تمایل به مشارکت مردمی و لذا دارای انسجام اجتماعی بالا هستند.
D-E	
A-C	تراکم جمعیتی بالا در مرکز محله با شکل‌گیری خاطرات مشترک در این محل همراه بوده است. بنابراین می‌توان تفسیر کرد که داشتن اشتراکات فکری (مبارزه با شاه یا شرکت در جنگ) و طبقه اجتماعی نزدیک به هم (عموماً کارگرنشین) دلیل این اتفاق است. بنابراین می‌توان مردم محله را دارای اشتراک اجتماعی بالا دانست.
B-C	
A-D	تراکم بالای محله از یک‌سو و قیمت پایین اجاره از سوی دیگر باعث رونق کسب‌وکار مرکز محله شده است. این کسب‌وکارها از سویی توسط کارآفرینی ساکنین محله و تولیدات آنها در محل سکونت خود و از سوی دیگر به واسطه بازار خوب خرید رونق ویژه‌ای دارد. لذا می‌توان تفسیر کرد که شرایط منجر به شکل‌گیری بازار فرامحله‌ای یا بورس کالا در مرکز محله شده است. که به رونق اقتصادی، تنوع کالا و محصول با قیمت پایین منتهی شده است. این قیمت پایین از یک‌سو به دلیل میزان اجاره پایین محل کسب، از سوی دیگر به واسطه تنظیم کسب‌وکارها بر اساس توان مالی خانوارهای کارگرنشین شکل گرفته است. شرایطی که ورود ساکنین محلات دیگر را برای خرید از این محله توجیه‌پذیر کرده است.
A-E	برخورد بین معابر و بن‌بست بودن بخش‌های غربی محله، مرکز محله را تبدیل به محل اصلی خروج از محله نموده است که باعث شده ترافیک بالا در آن مشاهده شود. لذا می‌توان تفسیر نمود مرکز محله گره‌گاه ترافیکی محله نیز است.

نتیجه‌گیری

محله غیررسمی شمیران نو به واسطه آستانه جمعیتی بالا و تعدد گروه‌های اجتماعی فعال در آن، زمینه‌ساز ایجاد دامنه گسترده‌ای از فعالیت‌ها و تعاملات است. ریشه‌های مذهبی و الگوی زندگی کمتر شهری شده باعث شده که مرکز محله فضایی برای نمایش دوستی‌ها و روابط همسایگی گردد که نمود مذهبی خود را در زمان‌های ویژه‌ای مثل محرم و ماه رمضان به نمایش گذاشته است. این حجم بالای جمعیت و وضعیت اقتصادی متوسط و ضعیف خانوارها باعث شده که کسب‌وکارهای محله به سمت فروش اجناس با قیمت پایین سوق داده شوند و سود خود را از حجم بالای فروش به دست آورند. این نکته باعث ایجاد مزیت خاص در منطقه شده و این محله را تبدیل به بورس فروش اجناس با قیمت مناسب نموده است. لذا رفت‌وآمدهای طبیعی محله با رفت‌وآمد حاصل از تقاضای خانوارهای خارج از محله تشدید شده و مرکز محله را تبدیل به گره‌گاه ترافیکی کرده است. به نظر می‌رسد محلات غیررسمی به واسطه آستانه جمعیتی بالا، توان مالی پایین‌تر از سطح شهر و سبک زندگی کمتر شهری شده دارای منظری ترکیبی از گره‌گاه ترافیکی، اشتراکات و انسجام

بحث و بررسی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مطابق مطالعه رادرداد و محمودی (۱۳۹۴)، در صورت استفاده از روشی نظام‌مند و تفسیری، روایتی مطلوب از منظر یک محله قابل استخراج است. همچنین در تأیید نتایج پژوهش چشمه و کریمی (۱۳۹۰) مشخص شد که مناظر کوتاه‌مدت شهری می‌تواند به تقویت تعاملات اجتماعی منتهی شود. در حالی که این پژوهش تأیید می‌کند که موقعیت کالبدی و دسترس‌پذیری فضا در شکل‌دهی منظر نیز نقش‌آفرین است. ضمناً این پژوهش در تأیید یافته‌های ابراهیمی دهکردی (۱۳۹۳) نشان داد که مؤلفه‌های مذهبی و اعتقادی در شکل‌دهی منظر یک محدوده سکونتی تأثیر غیرقابل انکاری دارد. هرچند این پژوهش تأیید نمود که فعالیت‌های اقتصاد محلی و سطح درآمد یکسان خانوارها در این مهم نیز اثرگذار است. این مطالعه در تأیید پژوهش تورکیلماز که منظر محله را مقوله‌ای هم در حال و هم در گذشته دانسته بود (Türkyılmaz, 2016)، مشخص کرد که منظر محله از گذشته سرچشمه می‌گیرد، اما سیر تحولات و نقطه فعلی آن نیز نیاز به روایت و بررسی دارد. از آن جهت که دسترسی به آب و تحولات ناشی از انقلاب به عنوان پیشینه، نهایتاً به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی منظر محله منجر شد.

تصویر ۴: دسته‌های عزاداری در شمیران نو. عکس: امید جعفرنژاد، ۱۳۹۳.

هم‌محلی‌های خود را می‌بینند و تشکل‌های مذهبی و اعتقادی برگزار می‌کنند. در پاسخ به سؤال فرعی که این ساکنین چه بخشی از محله را مرکز می‌دانند می‌توان به پیشینه و قدمت مرکزیت محله و تاریخچه کالبدی آن اشاره کرد. هسته مرکزی توسعه محله و مرکز تأمین آب خانوارها هرچند تغییر ماهیت و شکل داده است، اما همچنان مزیت کارکردی و ماهیتی خود را از دست نداده است. به عبارتی در هر دوره زمانی این مرکز نقش‌های کارکردی متفاوتی را بر عهده گرفته است که تجمع ساکنین را در پی داشته و به فراخور نیازهای اجتماعی کانون تجمعات محله بوده است. مرکز دسترسی به آب، مرکز تجمعات انقلابی، مرکز رویدادهای مذهبی-فعالیت‌های اقتصادی، مرکز خرید و فروش و مرکز رفت‌وآمد و دسترس‌پذیری چیزی است که در سیر تکامل محله قابل مشاهده است. جای توجه دارد که در شرایط حاضر سه مؤلفه

اجتماعی و بورس فروش باشد. باید اضافه کرد که حجم خاطرات و به خصوص خاطرات جمعی ساکنین این محلات، منظر متفاوتی از محله ترسیم نموده است. حسی که در کنار هرگونه نابه‌سامانی فضایی و کارکردی، تعلق خاطر و تمایل به باقی ماندن در این محلات را تشدید می‌کند. به نظر می‌رسد منظر محله غیررسمی درحالی‌که یک مفهوم ادراکی و تحلیلی است، می‌تواند یک ابزار شناخت برای انتخاب برنامه‌های شهرسازی باشد. استفاده از این حس تعلق ساکنین محلات غیررسمی به محله خود، امکان ظرفیت‌سازی این ساکنین برای بهبود شرایط سکونتی آنها را فراهم خواهد ساخت.

در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق که ساکنین محله چه ادراکی از منظر مرکز محله شمیران نو دارند می‌توان گفت که آنها این مرکز را نقطه اتصال تعاملات اجتماعی، کسب‌وکار و رفت‌وآمد می‌دانند. جایی که نیازهای روزانه خود را تهیه می‌کنند،

می‌کند، ریشه در تحولات اجتماعی و تراکم اجتماعی دارد که پوسته و لباس زیبایی به کالبد کهنه و پیر محله پوشانده است و برای درک آن توسط جامعه میهمان، روایت صحیح و انتقال این مفاهیم بسیار ضروری است.

اشتراک و انسجام اجتماعی، بازار فرامحله‌ای و گره‌گاه ترافیکی مؤلفه‌هایی هستند که در صورت تحول، ماهیت منظر مرکز محله غیررسمی محله شمیران نو را از دیدگاه ساکنین تحت تأثیر قرار می‌دهند. لذا آنچه یک میزبان از منظر محله خود ترسیم

فهرست منابع

- آتشین‌بار، محمد. (۱۳۸۸ الف). تداوم هویت در منظر شهری. *باغ نظر*، ۱۲(۴): ۴۵-۵۶.
- آتشین‌بار، محمد. (۱۳۸۸ ب). چیستی منظر شهری در آرای صاحب نظران. *مجله منظر*، ۱۱(۳): ۷۲-۷۳.
- ابراهیمی دهکردی، امین. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل ظرفیت‌های گردشگری هورامان با تأکید بر خوانش منظر فرهنگی. *فصلنامه فضای گردشگری*، ۴(۱۳): ۵۰-۷۸.
- ابوالعالی حسینی، خدیجه. (۱۳۹۰). *پژوهش کیفی از نظریه تا عمل*. تهران: نشر علم.
- احمدی، محمد، پوراحمد، احمد و حاتمی‌نژاد، حسین. (۱۳۹۳). بررسی میزان رضایت‌مندی شهروندان از سازمان زیباسازی و عوامل مؤثر بر آن برای بهبود منظر شهری. *مطالعه موردی: منطقه ۶ کلان‌شهر تهران*. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۴(۱۲): ۱۹-۳۷.
- استراوس، انسلم ال، و کریبن، جولیت ام. (۱۳۹۲). *مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای*. تهران: نشر نی.
- ایراندوست، کیومرث. (۱۳۸۸). *سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی*. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- پرتوی، پروین. (۱۳۸۹). هنر تطبیقی و نسبت آن با مطالعات تطبیقی هنر. *دانش‌های تطبیقی: مجموعه مقالات فلسفه، اسطوره‌شناسی، هنر و ادبیات*. به کوشش بهمن نامور مطلق و منیژه کنگرانی. تهران: انتشارات سخن.
- تاریخچه محله شمیران نو. (۱۳۹۴). قابل دسترس در: <http://shemirano.mytehran.ir/Default.aspx?tabid=9662> (تاریخ دسترسی: ۱۳۹۵، ۱۱، ۲۰)
- چشمه قصابانی، مریم و کریمی، نوشین. (۱۳۹۰). رویکردی تحلیلی به تأثیر رویدادهای فرهنگی در کیفیت منظر موقت شهری. *هویت شهر*، ۵(۹): ۲۷-۳۶.
- حبیبی، امین. (۱۳۸۸). تحولات مفهومی منظر. *مجله منظر*، ۱۱(۳): ۷۱-۷۰.
- حبیبی، سیدمحسن. (۱۳۸۲). چگونگی الگوپذیری و تجدید سازمان استخوانبندی محله. *هنرهای زیبا*، ۱۳(۱۳): ۳۲-۳۹.
- حناچی، پیروز و عشرتی، پرستو. (۱۳۹۰). واکاوی اصلی‌ترین چالش‌های مفهوم منظر فرهنگی با تکیه بر بازشناخت و تحلیل کارنامه هجده‌ساله این مفهوم در مرکز میراث جهانی یونسکو. *نامه معماری و شهرسازی*، ۴(۷): ۱۴۷-۱۶۸.
- خاکی، غلام‌رضا. (۱۳۹۲). *روش تحقیق گرانددی در مدیریت (با رویکرد پایان‌نامه‌نویسی): گفتگویی با دکتر سیدمهدی الوانی چهره ماندگار مدیریت در ایران*. تهران: فوزان.
- دانایی‌فرد، حسن، الوانی، سیدمهدی، و آذر، عادل. (۱۳۹۲). *روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت: رویکردی جامع*. تهران: صفار.
- راودراد، اعظم و محمودی، بهارک. (۱۳۹۴). تخیل تهران: مطالعه «منظر ذهنی شهر» در سیمای دهه چهل و پنجاه ایران. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۸(۴): ۵۳-۹۰.
- رستنده، امین. (۱۳۸۸). ویژگی‌های بنیادین منظر فرهنگی در
- فضاهای روستایی کوهستانی در غرب ایران مطالعه موردی: روستای ورکانه و روستای شهرستانه. *نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۲(۶۷): ۸۵-۹۷.
- سیف‌الدینی، فرانک، رهنمایی، محمدتقی، فرهودی، رحمت‌الله و جعفری مهرآبادی، مریم. (۱۳۹۳). *روش‌شناسی مطالعات منظر شهری در گردشگری. فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۳(۸): ۳۱-۵۲.
- شفیعا، سعید. (۱۳۸۹). رابطه ظرفیت اجتماعی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی با توسعه پایدار محله‌ای. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- شفیعا، سعید. (۱۳۹۲). تحلیل اثر سرمایه اجتماعی فعالان اقتصادی در پایداری جامعه غیررسمی؛ مطالعه موردی: محله شمیران نو. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)*، ۱۳(۴): ۷۹-۱۰۲.
- شبیانی، مهدی. (۱۳۸۹). *منظر ادراکی شهر*. آسیب‌شناسی منظر شهری تهران. *مجله منظر*، ۲(۹): ۲۶-۲۹.
- صادقی، رسول و نقدی، اسدالله. (۱۳۸۵). *حاشیه‌نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری (با تأکید بر شهر همدان)*. *رفاه اجتماعی*، ۵(۲): ۲۱۳-۲۳۳.
- طبیبیان، منوچهر. (۱۳۸۲). مؤلفه‌های محیط و منظر. *محیط‌شناسی*، ۲۹(۳۰): (ویژه‌نامه طراحی محیط): ۳۷-۴۲.
- فلیک، اووه. (۱۳۸۸). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه: هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- فیضی، محسن، و اسدیپور، علی. (۱۳۹۲). فرایند بازآفرینی منظر میدانی شهر تهران با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان. *مطالعات شهری*، ۲(۷): ۳-۱۴.
- کاظمیان، غلام‌رضا، قربانی‌زاده، وجه‌الله، و شفیعا، سعید. (۱۳۹۱). ارزیابی و شناسایی کنشگران توسعه ناپایدار محله‌های غیررسمی، نمونه موردی: محله غیررسمی شمیران نو. *نامه معماری و شهرسازی*، ۴(۸): ۱۳۱-۱۴۶.
- کوربین، جولیت ام.، و اشتراوس، آنسلم. (۱۳۹۱). *اصول تحقیق کیفی، شیوه‌ها و رویه‌های توسعه گرانددی تئوری*. ترجمه: ناهید دهقان‌نیری و دیگران. تهران: اندیشه رفیع.
- منصور، سید امیر. (۱۳۸۳). *درآمدی بر شناخت معماری منظر*. *باغ نظر*، ۱(۲): ۶۹-۷۸.
- منصور، سید امیر. (۱۳۸۹). *چیستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران*. *مجله منظر*، ۲(۹): ۳۰-۳۳.
- منصور، مریم‌السادات، و آتشین‌بار، محمد. (۱۳۹۳). ارتقای کیفی منظر شهر تهران در تلاقی خیابان و فضای عمومی، به سوی منظر فرهنگی شهر؟. *مجله منظر*، ۶(۲۸): ۱۲-۱۷.
- مهندسین مشاور عرصه. (۱۳۸۸). *طرح تفصیلی منطقه ۴ شهرداری تهران*. تهران: مهندسین مشاور عرصه.
- نادری، منیره. (۱۳۹۴). جایگاه نقاشی دیواری (دیوارنگاشت) در مدیریت منظر شهری و نقش آن بر زیبایی شناخت شهر. مدیریت

ral Sciences, 222: 502–509.

• World Bank Group. (1999-2000). Cities alliance for cities without slums. Retrieved from citiesalliance: www.citiesalliance.org/citiesalliancehomepage.nsf. (Accessed 15 February 2015)

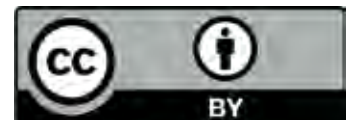
شهری، ۱۴(۴۱): ۱۶۱-۱۸۶.

• Türkyılmaz, Ç. C. (2016). Interrelated Values of Cultural Landscapes of Human Settlements: Case of Istanbul. *Procedia. Social and Behavior-*

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). mm

نحوه ارجاع به این مقاله

شفیعا، سعید. (۱۳۹۷). منظر مرکز محله غیررسمی؛ نمونه مطالعه: محله غیررسمی شمیران نو. مجله منظر، ۱۰(۴۵): ۴۴-۵۵.

DOI: 10.22034/manzar.2018.80490

URL:http://www.manzar-sj.com/article_80490.html

